

Balla Kálmán: Betűvetés

Minden jelentős költészet fölállítja követelményeit önmagával szemben. De különböző követelményrendszerek léteznek. Láthatunk olyanokat, melyek a társadalmiság átvilágítására szólítanak. Mások az elvesztett vagy megtalált természetből várnak szabályokat. S megint mások szellemi vívódásaikba rejtőzve a belső monológ kényszerét hirdetik. Egyre kevesebb az a művész, aki egyesítené a három világgrészt, szellemet, természetet, társadalmat, s marokba fogná kapcsolatuk szárait. Pedig a nagy líra sohasem engedte kiszippantani magából a lét egyik vagy másik területét. Mind-egyikkel van kezdenivalója, mivel az a mágikus, egységesítő erő mozgatja, amelyről a romantika óta valamennyi számbajöhető művész beszél.

Balla Kálmán a líra legtisztábban maradt nyelvét műveli azzal, hogy verseiben többnyire magánbeszédet folytat. De követelményeiben nem mond le semmiről, mi körülötte mozog, változik, alakul. Első verseskötete, mely eszmélkedésének 1972—76 közötti foglalata, máris sokat olvaszt magába mindegyik világgrészből. S annak a nagyon zárt, egészzé formált univerzumnak, mely a négy ciklusból kikerekedik, egyetlen pontja sem marad reflexiójának erőterén kívül. Kötetét tudatos válogatás és kompozíció jellemzi.

Természet és emberi természet sajátos keveredésben áll ezekben a versekben. A főszerepet a versbeli én játssza, emberi akarat, mozgékonyosság, a többiek magatartása hiányzik belőlük. A tárgyak ugyan megvesztegethetetlenül vallanak minderről (*Az alkotókhoz*), de leghelyesebben csak a civilizáció látványáról, nyomairól beszélhetnének. Nem kultúráról, csak civilizációról, nem alkotásról, csak munkáról, az emberi vesződés faforgácsairól, „szénakazlairól, melyek a mennybe szállnak” (*Tájkép; A mezőn*). „Kémények, tornyok, jegenyék” vonulnak, úsznak el, bolygók keréknyomok, tócsáiban tükröződnek, fényes üstökösök fűben lapítanak, a táj kietlen, holott emberi nyomokkal fölbarázdálva sodródik valami áradásban. Megművelt és látszatra ép világ fonódik körénk, legfeljebb a „keretangyalok” jelenléte sejteti, hogy kapcsolata a kozmoszsal megszakadt.

A kifejezés azonban mindvégig tárgyi-logikai pontosságra törekszik. Félbemaradt mondatok, szünetjelekkel sokasodó csönd, tapogató tekintet vall a költői vállalkozás súlyosságáról. A „betűvetés” értelméről. Még a műművelt, de meg nem alkotott világ tablóját adó második ciklus, az „Állj meg egy percre” verseiben is fölszikkrik olykor a „magának ragyogó értelem”. Mindenütt a kopár fények fölerősítője ez a fókusz, hogy tények szilánkjeiből a valóság tükrét állítsa össze. Mert ez a versírás, a „betűvetés” értelme. Elfogadása annak, ami körülvesz, s küzdelem vele; vállalás és érte hozott áldozat.

A kötet első ciklusa „A vers magánya”. A harmadik és negyedik a „Beismerés”, „...és valóság”. Pontos megjelölések, mivel tartalmuk a vers esélye, kockázata. *A Hamu és gyémánt*, William Blake, Rimbaud, *Solness építőmester*, *Sziddhártha királyfi* tanúsága idéződik föl. S velük az alkotónak örökké megújuló dilemmája, hogy „Teljesség a dolgok versre fordítása / vagy teljes feladás”. Érzi, hogy betűnek, szónak, bármifajta közlésnek „kötábla homlokot” kell takarnia. Amint az *Eszmélkedés* mondja: „...szóval önmagad, mit megszerezted, / égi hullámok alatt, nincs egyéb.”

Innen is a tétováság, önmaga és a dolgok óvatos körüljárása, a hallgatás, — noha mindezek mögött figyelemnek, várakozásnak, előrejutásnak ereje feszül. A versek formátlanok, de van egy rejtett belső forma, gondolati mozgás, mely fölszínre veti az elemeket; *igézés* ez, gyökerek görcsébe fonódó lábbal, még mélyebbre ereszkedő arccal a létezés törvényeit faggató alkotás, teremtés. S úgy, hogy lenről, a kezdetekből fúrja át történelemnek (*A párkányi hídon, jó tanács rosszabb időkre*) és egyedi sorsnak humuszát (*Föl föl, a gyerekkor emléke*). Hiányérzetünk talán abból

fakadhat, hogy nem érzékeljük elég pontosan, minek nevében, milyen hiány miatt, kit vágyva képviselni követelhet törvényt az ember.

Balla Kálmán első kötete jelentős könyv, mert megállít, elmélkedésre készítet, s verseinek látszólagos nyugalmából megnevezhetetlen vibrálásokat bocsát ránk. Szerzőjük nem akar könnyű áron oldottá, gyökeret-lombot kezében tartóvá válni. Csak nem kevesbedve lehet majd azzá.

Követelményeit önmaga állította föl, gondosan, hiánytalanul. Egyre megismert törvények parancsai szerint kell tehát haladnia tovább, hogy be is válthassa őket. Az „önmagad, mit megszerzettél” azonossága szerint: ez a legtöbb mostani világunkban. (*Madách Kiadó.*)

Tóth László: Átkelés

A kötetben levő „versek és szövegek”, ahogy tartalmát alcíme pontosítja, bővelkedő lehetőségű tehetségről vallanak. „Nincs más utam, mint utakat keresni” — mondja egyik versében ő maga. Ami ezeket a „szövegeket” mégis komolyabbá teszi a kísérletnél: az az elszántság és önbecsülés. Tanúsítja ezt a verseskötetnek a két megelőzőnél szigorúbban megszerkesztett jellege és sokat ígérő „átkelés” címe. Elszánt: mert tudja, hogy létezésünk minden szakaszában és egy-egészeiben valahonnan valahová tart, el kell hogy érjen. És becsüli magát annyira, hogy ennek az „átkelés”-nek valóságos és megjárni érdemes útjait, s csakis azokat keresse.

Elbeszélő költőtípus, s a „szövegen” kívül „regénynek” is nevezi művészetét. Alakokat állít és beszéltet, fogadókat meg vendégeket, vándor Kőműves Kelement meg lovag Don Quijotét, de a személyek nem dramatizált ellenfelek, hanem egy-egy, nagyon közeli életlehetőség megtestesítői. A mögöttük álló elbeszélő elmékedésének elégikus keretébe illeszti őket. Az ilyen narratív, de líra s dráma ellentéteit kikerülő forma különösen kedveli a mondásnak, a sage-nak stilisztikai és retorikai segédeszközeit. Nem véletlen, hogy nagy költők érettségük teljében jutnak el hozzá, mint klasszikus 20. századi példája, Rilke elégiái mutatják. Vagy irodalmunk legutóbbi időszakából kölcsönözve, Rónay György Szerápionjára s *Kantátúira* gondolhatunk. Úgy véljük, elszántságán kívül az egyre magasabb igénynek való megfelelés vezette Tóth Lászlót arra, hogy ebbe az erőt meghaladó formába belevágjon. Itt-ott a kelletténél erősebben látszanak is segédeszközeinek tartozékai: egy-egy, a versbeszédet fölöslegesen patetikussá erősítő kötőszó, szegényes jelentésű chiazmus, indokolatlan inverzió, s újnépies fordulat. A formával való küszködés azonban legbensőbb kapcsolatban áll a költői gondolkozással. Milyen fő gondolatnak vág neki az *Átkelés* s hogyan bontja azt széjjel?

A fogalom ősi értelme és a versek alapsugalma valamilyen létváltozásra utal, valamilyen létváltozás vágyát fejezi ki. Rokon értelmű kifejezései az átalakulás, megváltozás, újjászületés lehetnének. Tóth László arról a „megfáradásról” vall, melyet ezelőtt, eközben élünk át valamennyien. Van-e esélyünk mássá lenni? „Megkerülhetetlen”, „örök lényeg” ez, midőn a szerző a „beavatkozás” lehetőségét latolgatja. „Tudás-e / vagy pusztá kényszerűség / elébe állni a dolgoknak?” — kérdezi a kötet egyik legkiérleltebb darabja, a *Levél kedvesének*.

E fő gondolat kibontását látjuk a verseskönyvben, noha távolról sem a kérdés súlyának teljességében. A kötetet alkotó hét hosszú költemény közül négyet a szerző tipográfiaiilag a tengelyes tükrözés soronkénti szabályai szerint tördelt. Mintha lét-és tudatállapot elernyedését-feszülését kívánta volna ezzel is érzékeltetni. „Megfáradást” és „tartást”. Tudunk-e bánni önmagunkkal, lehetőségeinkkel és a ránk osztott szerepekkel? Ismerjük-e természetünk okát és céljait?

Tóth László költészetét egyik méltatója — előző két kötete alapján is — az Eliot-téval hozza összefüggésbe. Merész párhuzam, noha van vele mit kezdeni. S nemcsak